

Obsah

Slovo autora /9

Daleko od domova

(Stručný přehled Macharova života v letech 1864–1914) /11

V první linii

(Život v období 1914–1919) /17

Služba v armádě a léta následující

(Život v období 1919–1929) /58

Proti Hradu

(Život v období 1929–1942) /127

Resumé /206

Seznam zkratk /208

Ediční poznámka /209

Seznam literatury a pramenů /210

Přílohy /219

Mé Čechy /219

Masarykův dopis Macharovi /221

Spi Havlíčku /224

Jubilea /226

Romance z června 1932 /229

Poznámky /231

Moto:

*Hledati Boha... Jeho lásku?
Vztah k němu? – Trýzeň odvěká...
Můj milý, odlož už tu masku
a najdi v sobě člověka!*

(J. S. Machar: Na křižovatkách)

Slovo autora

Tato kniha, na které jsem pracoval postupně v průběhu let 2002–07, byla iniciována snahou přispět co největší možnou měrou k osvětlení a zmapování života a díla českého básníka a fejetonisty Josefa Svatopluka Machara. Na toto téma bylo pochopitelně napsáno několik více či méně povedených monografických prací již v minulosti. Jmenujme například studie V. Martínka *Josef Svatopluk Machar* (1912), Z. Pešata *Josef Svatopluk Machar básník* (1959), F. Soldana *Josef Svatopluk Machar* (1974) nebo stať B. Svozila uveřejněnou v macharovském výboru *Pravdy znak* (1982). Avšak vzhledem k tomu, že všechny zmíněné monografie zachycují takřka výhradně básníkovo předválečné období a vyhýbají se jeho životu ve 20. a 30. letech 20. století (popřípadě jej s jistými rozpaky shrnují na několika málo stránkách), dal jsem si zde za úkol podat pokud možno ucelený a dostatečně podrobný pramenný materiál k poznání Macharovy poválečné tvorby, a především pak k poznání jeho života v dotčených letech, neboť právě v souvislosti s tímto obdobím je básníkův obraz nejčastěji pokřivován tradovanými omyly, nepravdami a zjednodušujícími frázovitými formulkami, a to jak v ústním podání, tak mnohdy i na stránkách učebnic literatury.

Jak jsem naznačil již výše, pouštím se touto prací do končin téměř neprobádaných (posledními dvaceti lety Macharova života se detailně zabývá snad jen diplomová práce J. Kozlové *Josef Svatopluk Machar. Tvorba a společensko-politická činnost*). Základní fakta o spisovatelově dětství a následném dlouholetém pobytu ve Vídni proto uvedu jen stručně a Macharův život pak začnu detailněji sledovat až od roku 1914. Ačkoliv v podtitulu této práce uvádím, že se kniha zabývá pouze 20. a 30. lety 20. století, není to tak docela pravda. Můj hlavní zájem je skutečně zaměřen především na uvedené dvacetiletí, ale vzhledem k tomu, že Macharův poválečný osud předurčily události let 1914 a 1915, nemohu zde opomenout ani básníkův život v době první světové války.

Závěrečnou část spisovatelova života jsem rozdělil na tři úseky. První z nich začíná rokem 1914, konkrétně vypuknutím světové války, a končí Macharovým nástupem do funkce generálního inspektora československé armády (1919). Druhé období mapuje působení J. S. Machara v armádě a jeho následný návrat k literatuře. (Jedná se o rozmezí let 1919–29.) A závěrečná kapitola je věnována rokům 1929–42, do nichž spadá i Macharova protihradní činnost. Ve všech třech zmíněných částech jsem se snažil nejen o co nejvěrnější zachycení básníkova života, ale zároveň jsem usiloval o rozkrývání souvztažností mezi spisovatelovými životní osudy a prvorepubliko-

vým děním. Jinými slovy, pokusil jsem se vzít v úvahu možné vlivy aktuálních dobových událostí na postupné utváření Macharovy životní dráhy.

Zda se mi všechna výše uvedená i neuvedená přání podařilo splnit, zda se mi skutečně povedlo vytvořit zajímavou, čtivou a přitom informačně nasycenou literárněhistorickou práci, to už musí posoudit každý čtenář sám. Já mu k tomu mohu pouze popřát bystrou mysl, zdravou kritičnost vůči „nezvratným pravdám“ a čistý zrak nezkalený nánosem předsudků. Čtenáře s takovými vlastnostmi srdečně zdravím a přeji mu co nejvíce příjemných chvil strávených nad touto knihou.

P. S.

Pozn.: Kniha, kterou právě držíte v rukou, vznikla z diplomové práce nazvané *Cesta pravdy J. S. Machara*. Její součástí byly i rozbory Macharových pozdních literárních děl (vydaných ve 20. a 30. letech 20. století). Vzhledem k příliš velkému rozsahu původního textu jsem však musel přistoupit k jeho radikální redukci a vydat v tomto svazku pouze kapitoly biografické (části literárněvědné zůstávají i nadále neotištěny). Přesto se nevzdávám naděje, že se v budoucnu najdou potřebné finanční prostředky a má práce vyjde v kompletní podobě. V této době však nemohu než konstatovat, že se mi zatím pro takový „dobrodružný“ podnik nepodařilo získat nakladatele, a tak jsem nakladatelství Libri vděčný i za tuto formu publikace.

Daleko od domova

(Stručný přehled Macharova života v letech 1864–1914)

Josef Svatopluk Machar se narodil 29. 2. 1864 v Kolíně, v rodině mlynářského stárka a pokřtěn byl jmény Josef Jan. Rodina se často stěhovala za prací, takže již roku 1871 odešla do nedalekého Nymburka, odtud do Mcel u Mladé Boleslavi a nakonec roku 1875 pevně zakotvila v Brandýse nad Labem. Zde Machar absolvoval tři třídy měšťánské školy a poté (1878) přestoupil na pražské Akademické gymnázium. Roku 1881 mu na souchotiny umírá otec a na mladého začínajícího veršotepce (debut s básní *Zimní kosmická píseň* 4. 2. 1882 – *Světozor*) přicházejí zlé časy. Finanční tíseň, stesk po domově, starost o matku ... Roku 1883 se proti němu navíc ve škole staví po jistých vzájemných neshodách katecheta páter Dorovín, takže nakonec je Machar nucen roku 1883 přestoupit na gymnázium v Jindřišské ulici. Zde také 1886 úspěšně maturuje. V tomtéž roce je zároveň odveden coby jedno-roční dobrovolník k 6. praporu polních myslivců (sídlících v Uršulinských kasárnách na Hradčanech) a otvírají se mu i brány univerzitního světa, neboť se 8. října zapisuje na pražské právnické fakultě do zimního semestru školního roku 1886/87. Na pomaturitní studium ale Macharovi zřejmě mnoho času nezbyvalo, a tak v dalších semestrech již jeho jméno v zápisové knize právnické fakulty nenalezeme. Roku 1887 debutoval mladý básník a zároveň voják s knihou lyriky *Confiteor*. Když mu ale krátce nato v armádě oznámili, že má být převelen do Bosny nebo do Haliče a jeho přátelé nad ním začali smutně pokyvvovat hlavami s tím, že se tam jistě upije nebo zastřelí,¹ rozhodl se Machar dát armádě sbohem. Odcházel se mu ale lehkou, od Svatopluka Čecha měl totiž slíbené místo v redakci *Národních listů*. Nakonec dopadlo vše jinak: Julius Grégr, všemocný vládce nad *Národním listy*, mladému adeptovi žurnalistiky i přes Čechovo doporučení oznámil, že pro něho práci nemá. Snad prý později. A tak Macharovi nezbylo nic jiného než požádat o pomoc vídeňského univerzitního profesora chirurgie a dvorního radu Eduarda Alberta, se kterým se krátce před tím seznámil prostřednictvím Jaroslava Vrchlického. Neměl vlastně ani na výběr, musel se nějak postarat o svou ženu Hedviku Kateřinu Macharovou, rozenou Marešovou, kterou si vzal 17. 8. 1889.² Profesor Albert nezklamal, ač prý ho mohl trefit šlak, když se před ním ve Vídni 29. 9. 1889 najednou z ničeho nic objevil bez ohlášení Machar a postavil ho před hotovou věc, že hodlá zůstat ve Vídni, a že mu tedy Albert musí dopomoci k práci. Dvorní rada

dělal, co mohl, a s pomocí přátel obstaral svému chráněnci místo v Ústavu pro pozemkový úvěr, tj. v Bodenkreditanstalt. Tak se začal bezmála 30 let trvající pobyt Machara ve Vídni. Začátky nebyly lehké. Ještě v roce 1895 píše Machar Masarykovi:³

Moji Židé mi platí 62,50, z nichž dám 10 zl. mamince, 6 služce a 1,90 p. Jul. Grégovi za plody osvěty českého lidu.⁴ Na byt dostávám čtvrtletně 80 zl. z banky, jež poctivě dám dál. To je vše. Jinak jsem jako kostelní myš. Do divadla nejdu, leda dostanu-li někde lístek, knihu si mohu koupit zřídka. Hospodu, kavárnu neznám. V jídle jsem skoro vegetariánem, ale ne z přesvědčení. – Útěchu mám, že bylo ještě hůř. To bylo prvý můj [rok] ve Vídni. V bance jsem měl 32 zl., tenkrát mi ovšem Albert pomáhal po celý rok 30 zl. měsíčně, jež považují za půjčku, s kterou se bohdá shledá. Po roce řekl Eimovi, že mi už nedá nic, že měl úmysl jen ten rok mě držeti nad vodou a že jsem postoupil. Já postoupil na 42 zl. Moje žena mohla mít věno. Byl tu dům a jakési doly⁵ – ale vše tak zadluženo a zaprocessováno nebožtíkem tchánem, že když se to prodalo po jeho smrti, dostali jsme asi 800 zl, z nichž jsem splatil prof. S. Pinkasovi, který nám půjčil na naši svatbu 750 zl., dluh. Mimo to jsem dlužen stále ještě (již 7 roků) Slukovovi 355 zl. To je má společenská posice... A ta životní řez o každý měsíc potrvá nějakých 7–8 roků, pak doufám, že mi moji chleboďárci zde budou dávat 100 zl. měsíčně a potom budu mít času víc, protože je mi často tak hnusně a zoufale, že nemohu vzít péro do ruky.⁶

Ani v dalších letech ale nebylo lépe. V podstatě po celou dobu svého vídeňského pobytu se Machar musel potýkat s dluhy. Dvorní rada Albert prý navíc prohlásil, že mu již žádné peníze půjčovat nebude, neboť dá-li mu do ruky nějakou desítku, kterou Machar nepotřebuje právě nutně na jídlo, je schopen, ač silně zadlužený, utratit ji za knihy.⁷ Nebýt básníkůvých přátel, kteří pro něj čas od času uspořádali sbírku, a nebýt Karla Kramáře, který tu a tam šel a zaplatil za svého přítele nesplacené finanční závazky, žilo by se Macharovým velice těžko. Přesto básník všechny lukrativní pracovní příležitosti, které postupem času dostával, houževnatě a zatvrzele odmítal. Jedna východoindická obchodní společnost mu např. nabízela místo s ročním platem 3 000 zl., mladočeský poslanecký klub se ozval s nabídkou místa sekretáře, honorovaného 2 000 zlatých ročně, *Národní listy* jej lákaly ke spolupráci za 1 800 zl., ozval se i časopis *Stráž* a mnozí další zájemci (Pražská spořitelna, Živnostenská banka, deník *Union* ...). Machar samozřejmě cítil, že tluče bídu s nouzí, ale věděl také, že nemůže jinak, chce-li si zachovat finanční nezávislost na českých politických, hospodářských a kulturních kruzích. A o to mu šlo především, zůstat nad politickými stranami i různými národními zájmovými skupinami a svobodně psát o čemkoliv a o komkoliv.

Nevezmu to, nedám se vázat. Nedám si vyrazit pečeť strany. Jsem takto svou stranou pro sebe a jinak patřím všude tam, kde jsou lidé dobré vůle,⁸ psal Masa-